

“Svi ritmovi Sunca – Severna Makedonija”

“Iznenadujuće je da Severna Makedonija ne privlači više turista nego što je to slučaj. Činjenica da je njihova godišnja poseta tako mala nema nikakve veze s nedostatkom atrakcija u zemlji. Severna Makedonija je veličanstvena mešavina Balkana i Mediterana. U ovoj maloj zemlji videćete da se istorija i kultura ove dve regije stapaju u jedinstvo gastronomskog užitka, gostoprimstva bez premca i fantastične zabave.”

Ovim rečima Severnu Makedoniju predstavlja britanska agencija *Undiscovered destinations* (Neotkrivena odredišta), koja već dve decenije istražuje “najinteresantnije i jedinstvene regije sveta”. Šta je to što Severnu Makedoniju čini tako izuzetnim, skrivenim draguljem evropskog podneblja? Za razliku od popularnih turističkih destinacija prilagođenih potrebama masovnog turizma Severna Makedonija nije prigrllila filozofiju izgradnje glomaznih odmarališta, stakla, betona, jeftinih atrakcija, zabavnih parkova i nepreglednih prodavnica suvenira. Ono što se pre par decenija moglo činiti kao zaostajanje u profiliranju turističke ponude, sada se pokazuje kao odlučujuća komparativna prednost sveta koji danas u sve većoj meri postaje retkost. Život savremenog čovjeka je obeležen zabrinutošću, osećajem neizvesnosti i žudnjom za stabilnim i spokojnim stanjem sveta kakvo pamti. Severna Makedonija je prepoznata kao jedno od poslednjih utočišta koja pružaju netaknutu raskoš prirode i spokoj koje donosi život u harmoniji sa njom. To je odredište u kojem će duševnost čoveka prepoznati svoj iskonski dom, a jednom kada se to desi Severna Makedonija će biti mesto njegovih ponovnih povrataka. Pritom, to nije oaza rezervisana isključivo za bogatu i elitnu klijentelu. Čak i posetioци veoma limitiranog budžeta ovde neće morati da se odreknu nijednog zadovoljstva koje će im tokom njihovog boravka biti na raspolaganju.

Poseta Severnoj Makedoniji nije tek promena ambijenta. Na prvom mestu reč je o promeni životnog stila, povratku već zaboravljenom habitusu bezbrižnog življenja, u *lifestyle* individualnosti koji danas mahom pripada uspomenama i prošlosti zgaženoj anonimnim kolektivizmom savremenog doba. Duševnom miru, koji svojim posetiocima pruža Severna Makedonija, svakako doprinosi i činjenica da je reč o izrazito bezbednoj i sigurnoj zemlji; noću ili danju, u velikim kao i malim gradovima, oni se mogu osećati opušteno kao što bi bili u sopstvenom domu.

Iako ljubitelji luksuznih hotela mogu naći i za sebe mesto po sopstvenoj želji, takvim izborom propustiće jedinstvenu priliku da se u Severnoj Makedoniji osećaju kao kod svoje kuće, a ne tek kao bezimeni gost u konzumentskom osinjaku. Takvu vrstu prisnosti sa domaćinima pružaju im čak i mnogobrojni boutique-hoteli, a pogotovo rasprostranjena praksa porodičnog poslovanja. Reč je o domaćinstvima koja pružaju ne samo smeštaj i dobrobiti ničim uznemiravane privatnosti, nego uključuju i tradicionalnu kuhinju koja u svemu, osim

po ceni, može stati rame uz rame sa najprestižnijim restoranima. Neretko u sklopu ovih domaćinstava postoji i neki porodični zanat po čemu su makedonske rukotvorine nadaleko poznate. Takva vrsta “iskustvenog turizma” omogućava gostu da se okuša u nekom od starih zanata ili iz prve ruke stekne dragocena saznanja o umećima koja se tu stiču generacijama.

Vekovima negovana kultura gostoprimstva čini da posetilac Severnu Makedoniju ne doživljava kao izložbeni prostor u kojem je on samo privremeni posmatrač, nego postaje njen organski deo. Izvesno je da će novo iskustvo življenja, sa kojim će se sresti u Severnoj Makedoniji, ne samo nadmašiti sva njegova očekivanja nego i ostaviti u njemu trajne tragove koji će ga ponovo dovesti na ovo mesto.

Ključ za razumevanje prirode Severne Makedonije i njenih stanovnika jeste u mestu i ulozi Sunca u njenoj istoriji i današnjici. Na simboličkoj ravni, motiv Sunca je sastavni deo državnih simbola Severne Makedonije. Ono je prominentno prisutno kao heraldički element grba i zastave (jedina evropska država sa motivom Sunca na zastavi), kao i u Makedonskoj himni.

Sveprisutnost sunca (više od 300 sunčanih dana godišnje), kao *Leitmotiv*, vezana je za geografski položaj Severne Makedonije a otuda i njenu istoriju kao područja koje su još od antičkih vremena naseljavale mnogobrojne kulture. One su ostavile svoje tragove ne samo na lokacijama arheoloških nalazišta nego i u sedimentima običaja i životnog stila koji je očuvan do današnjih dana.

Klimatski, za razliku od drugih sunčanih regiona južne Evrope, u Severnoj Makedoniji sunce nije vezano za nesnosne vrućine jer je reč o dominantno brdsko-planinskom području, gde planine zauzimaju 80% teritorije. To ujedno znači da su noći sveže i prijatne za nesmetan odmor. Reč je o podneblju čije umerene temperature i blaga klima objašnjavaju zašto su ljudi, još od bronzanog doba, tu pronalazili svoje idealno prebivalište.

U četrdeset planinskih masiva smešteno je čak 85 vrhova viših od 2.000 metara, što Severnu Makedoniju, u odnosu na njenu površinu, čini jedinstvenom u Evropi. Raznolikost terena i njegovih geo-klimatskih karakteristika razlog su postojanja mikroklimatskih područja u kojim uspevaju brojne endemske vrste flore i faune. Samo u velelepnom kanjonu Matka, koji obuhvata 5.000 hektara, svaka peta biljka je jedinstvena i ne raste ni na kojem drugom mestu u svetu. Svet zapanjujućeg biodiverziteta, ispunjen endemskim vrstama, obuhvata i 123 vrste ptica koje su nastanjene u šumama Mavrova kao i akvatički ekosistem Ohridskog jezera.

Geografski položaj i blagotvorna klima učinili su da su u Severnu Makedoniju, još od davnina, pristizali pripadnici najrazličitijih kultura i tu nalazili svoju novu domovinu. O tome posebno govori više od 4.700 registrovanih arheoloških nalazišta, među kojima je jedno od najstarijih

arheoastronomska opservatorija Kokino. Starost ove megalitske strukture iz Bronzanog doba procenjuje se na 3800 godina. Njeno otkriće 2001. godine predstavljalo je svojevrsnu senzaciju, te je uključena u UNESCO listu mesta koja se smatraju kandidatima za status spomenika svetske baštine.

Od svih arheoloških nalazišta u Severnoj Makedoniji najznačajnije mesto svakako zauzima Stobi. Ova lokacija, nazvana po gradu iz arhajskog perioda (800-480 godina p.n.e) kojeg su, sve do katastrofalnih zemljotresa u 6. veku, naseljavali žitelji Peonijskog kraljevstva, Makedonskog kraljevstva i Rimskog carstva, najbolje ilustrira raznolikost kultura koje su na području Severne Makedonije ostavile svoj neizbrisivi trag. Ovde se nalaze ostaci starogrčkih hramova, rimske nekropole, jevrejske sinagoge i hrišćanske episkopalne bazilike izgrađene krajem 5. veka - jednog od najstarijih tragova prisutnosti hrišćanstva na području današnje Severne Makedonije. O podjednako impresivnoj prošlosti govore i ostaci grčko-rimske Herakleje (Heraclea Lyncestis), fascinantnog grada kojeg je u 4. veku p.n.e. utemeljio Filip II Makedonski, otac Aleksandra Velikog. Smeštena na putu Via Egnatia koji je iz istočnih rimskih kolonija vodio ka srcu imperije, sa svojim mozaicima, skulpturama, kupatilima (termama), prostranim forumom i drevnim amfiteatrom za 3.000 gledalaca, Herakleja je najbolje očuvani grad drevnog Makedonskog carstva.

O prisustvu i značaju sakralnih građevina u kulturi podneblja sa najvećom koncentracijom manastira na Balkanu, ponajbolje govori legenda prema kojoj je u Ohridu, nazivanom "Jerusalemom Balkana", nekada bilo 365 crkvi – po jedna za svaki dan u godini.

Pod Makedonskim suncem, u krajolicima nestvarne lepote, svoj spiritualni mir u proteklm vekovima nalazile su generacije monaha pravoslavne veroispovjesti i za sobom ostavile jedinstvena umetnička djela koja posetioce ostavljaju bez daha. Među najpoznatijim su manastiri Sv. Joakima u Osogovu, Svete Bogorodice u Treskavcu i Sv. Gavrila u Lesnovu, ali dva manastira su u svakom pogledu nezaobilazna: monumentalno zdanje Sv. Jovana Bigorskog i čudesni kompleks Sv. Nauma, na obali Ohridskog jezera. Ovaj manastir je tek jedan od razloga zašto se Ohrid nalazi na UNESCO-voj listi spomenika svetske baštine - mesta koja predstavljaju vrhunce kulturnog nasleđa i prirodnih lepota sveta u kojem živimo.

Samo Ohridsko jezero je tektonskog porekla i njegova starost se procenjuje na 4-10 miliona godina, što ga čini jednim od najstarijih evropskih i svetskih jezera. Njegove kristalno bistre dubine (286 metara) su stanište preko 200 endemskih vrsta – od raznolikog podvodnog rastinja i školjki do znamenite ribe plašice, jedinstvene vrste pastrmke. Mada svi vodotokovi i jezera Severne Makedonije predstavljaju san za ljubitelje kajaka i sportova na vodi, za ribolovce lepota krajolika i raznolikost ribljih vrsta čini Ohridsko jezero, kao i obližnje jezero Kozjak, u svakom pogledu posebnim.

Ohridska plašica, nije samo deo kulinarske ponude tog područja, nego je vezana i za jednu od najvećih znamenitosti Ohrida – ohridski biser. Potomci prvih draguljarskih porodica koje su prije stotinak godina otkrile tajnu postupka pravljenja bisera od sedefne unutrašnjosti školjki ostrige i emulzije koja se pripravlja iz krljušti ribe, i danas na isti način izrađuju skupocjeni nakit. Neki od vrhunskih primeraka njihovog umeća mogu se naći u kolekcijama nakita britanske kraljice Elizabete II, princeze Dajane, danske kraljice Margarete II, kao i italijanske princeze Đovane Savojske.

Sakralna zdanja Ohrida nezaobilazno su odredište posetilaca privučenih ne samo lepotom ovog kraja nego i još uvek živim obeležjima uzbudljive istorije u čijem se središtu Ohrid nalazio u periodu dolaska i širenja hrišćanstva na ovom području. Na najprominentnijem uzvišenju iznad grada, nalazi se velelepna crkva sv. Klimenta Ohridskog, sveca zaštitnika Severne Makedonije, podignuta u tom periodu. Kliment je bio istaknuti prosvetitelj, utemeljitelj Ohridske književne škole u 9. veku, učenik vizantijskih teologa i misionara braće Kirila i Metodija. Sa dobrim razlogom ovi Makedonski prosvjetitelji se nazivaju i “slavenskim Apostolima” zbog njihove uloge u evangelizaciji Slavena tek prispelih na Balkansko poluostrvo. Njihova najtrajnija kulturna zaostavština, koju preuzima i unapređuje Kliment Ohridski, sadržana je u razvoju glagoljice, pisma zahvaljujući kojem je došlo do opismenjavanja Istočne Evrope i iz kojeg je razvijeno današnje ćirilično pismo koje se koristi u mnogim slavenskim jezicima (poput makedonskog, srpskog, bugarskog, ruskog, ukrajinskog).

Oblast između Ohridskog i Prespanskog jezera obuhvata nacionalni park Galičica, a 2014. godine to je područje dodato UNESCO-voj Svetskoj mreži rezervata biosfere (World Network of Biosphere Reserves). Reč je o lokacijama gde se nalaze egzemplarni oblici života što je ujedno i jedan od razloga zašto ovo područje sa oduševljenjem posećuju brojni posmatrači ptica. Posebnu vrstu atrakcije predstavlja višednevno svadbeno slavlje koje se u Galičniku održava svake godine, kada hiljade posetilaca iz Severne Makedonije i celog svijeta dolaze da bi učestvovali u najsretnijem trenutku života mladenaca koji žele na tradicionalan način zakoračiti u zajednički život. Takve i slične svetkovine i kolektivna slavlja, poput karnevala u Strumici ili magičnim Vevčanskim izvorima, deo su tradicionalnog životnog stila Severne Makedonije, najupečatljiviji dokaz onoga što je *joie de vivre* u svim kulturama čija svakodnevica nikada nije bila niti laka niti bezbrižna.

Uz istočnu obalu Prespanskog jezera leži Pelister, najstariji Makedonski nacionalni park, nadaleko poznat po glacijalnim jezerima “Pelisterske oči”. U njegovom središtu smešten je planinski masiv Baba sa 2.600 metara visokim vrhom po kojem je ovaj nacionalni park dobio ime. Dva milenijuma stari grad Bitolj, smešten je ispod Pelistera i vremenom je postao uzor skladnog jedinstva gradskog turizma i tradicionalne arhitekture. To je ujedno i omiljeno

stecište zaljubljenika zimskih sportova, privučenih osunčanim skijaškim terenima evropskog juga kakve nude ski-centri kao što su Kopanki i Nižepole, ili padine Šar planine.

Ako je samoća u zagrljaju sa prirodom ono što tražimo, teško je naći bolje mesto od nacionalnog parka koji obuhvata Šar planina i njenih 30 vrhova viših od 2.500 m. Sa svakog od njih pruža se veličanstven pogled na netaknute krajolike i nepreglednu lepotu alpskih livada, najveće kompaktno područje pašnjaka u Evropi. Osim planinara, zaljubljenika prirode i entuzijasta zimskih sportova, ova planina sve više privlači pažnju ljubitelja pasa. Mnogi od njih zapućuju se iz dalekih zemalja kako bi pristigli u postojbinu Šarplaninca, rase ovčara čiji se lik nalazi na kovanici Makedosnke valute i čije karakteristike uzgajivači pasa navode sa neskrivenim poštovanjem. Boravak onih koji u Severnu Makedoniju dolaze u pratnji svojih kućnih ljubimaca uveliko olakšava postojanje brojnih *pet-friendly* restorana, kafea, hotela i smeštajnih prostora.

Jedno od onih mesta gde je interakcija čoveka i prirode obostrano nagrađena svakako predstavlja nezaobilazni kanjon Matka na reci Treski. Hladne vode Matke omiljeno su odredište za ljubitelje kajaka i splavarenja, dok stene kanjona podjednako privlače i speleologe i alpiniste. U kanjonu se nalazi deset pećina od kojih je najpoznatija Vrelo, koja spada u najdublje podvodne formacije te vrste na evropskom kontinentu. Zbog svoje očaravajuće lepote Vrelo se našlo među 77 lokacija svijeta koje, prema mišljenju međunarodnog projekta Sedam novih svetskih čuda (*New 7 Wonders of the World*), predstavljaju prirodnu retkost od neprocenjivog značaja.

Na 5000 hektara površine Matke živi čak 77 vrsta leptirova, a sam kanjon je okružen manastirima, među kojima su najupečatljiviji manastiri sv. Andrije i sv. Nikole Šiševskog, smešteni uz samu obalu u tesnacu reke.

Skoplje, kao glavni grad Severne Makedonije u kojem je smešten glavni međunarodni aerodrom, za većinu posetilaca predstavlja prvu tačku susreta sa ovom zemljom. Ovaj vibrantni grad na obalama Vardara bio je 1963. godine razoren katastrofalnim zemljotresom na kojeg i danas podseća stari, slomljeni sat sačuvan na glavnoj železničkoj stanici. U decenijama proteklim od tada, Skoplje se na upečatljiv način podiglo iz nekadašnjih ruševina u grad koji pleni pažnju posetilaca.

Tek manji broj onih koji dolaze kako bi u Severnoj Makedoniji bili nadahnuti sakralnim spomenicima hrišćanske ili islamske tradicije, zna da je Skoplje ujedno i rodno mesto poznate Majke Tereze, kojoj je za njen humanitarni rad u Indiji dodeljena Nobelova nagrada za mir 1979. godine. Rođena 1910. godine kao Anjezë Gonxhe Bojaxhiu, u svojoj 18. godini pristupa katoličkoj kongregaciji Sestara od Loreta i posvećuje svoj život humanitarnom radu u Indiji, gde se priključila 1931. godine. Prvenstveno je u Kalkuti, u srednjoj školi Svete Marije,

podučavala istoriju i geografiju, ali je od 40-tih godina svu svoju pažnju i neiscrpu energiju posvetila brizi o onim najsiromašnijim. Iz toga je nastala organizacija Poslanici milosrđa (Missionaries of Charity) kojom je rukovala sve do svoje smrti 1997. godine. Memorijalna kuća Majke Tereze u Skoplju brojnim posetiocima otkriva njen neverovatni životni put i približava posebni karakter ličnosti koju je 2017. godine, dvadeset godina posle njene smrti, Sveta stolica proglasila za sveticu.

Među najčuvenijim znamenitostima koje su preživele zemljotres nalazi se Stara čaršija (Old Bazaar) koja je svoj procvat doživela u periodu otomanskog carstva u čijem se sastavu Severna Makedonija nalazila duže od pet vekova. Poslije Velikog Bazara u Istanbulu, to je najveći bazar Evrope, koji je još u 12. veku predstavljao jedan od centara trgovine južne Evrope. Dubine Bazara kriju hiljade restorana sa tradicionalnom kuhinjom, kafana i radnji u kojima majstori svoga zanata nude najrazličitije proizvode i umetničke radove, stara karavanska odmorišta (karavansaraj) i turska kupatila (hamam). Živopisnost ovog mesta sjajno iskazuje mađarski putopisac Szombati Orsolya: “Osećala sam se kao da se nalazim u nekoj od priča iz Arapskih noći, u čarobnom okruženju gde svaki delić mozaika ima značenje i svaka nam slika govori nešto o prošlosti.”

Slika Severne Makedonije bila bi nepotpuna kada bismo se zadržali samo na prizorima i običajima izostavivši jedno od najprepoznatljivijih obeležja tog podneblja – Makedonsku tradicionalnu muziku i jedinstveni spoj melosa i ritmova kojeg ona u sebi nosi. Svetska kulturna javnost se sa bogatom plesnom i muzičkom baštinom Severne Makedonije po prvi puta sreća još davne 1956. godine, kada su makedonski muzičari i plesači na svojoj turneji u Sjedinjenim Američkim Državama upriličili ono što je kritičar Life magazina nazvao “najžešćom plesnom predstavom koju je američka publika videla”.

Nakon podjednako senzacionalne evropske turneje, Severna Makedonija postaje etablirano ime među poklonicima tradicionalne muzike, a njene specifičnosti postale su predmetom posebne pažnje ne samo etnomuzikologa nego i samih muzičara i izvođača koji sami pripadaju vrlo različitim tradicijama. Mada je tradicionalna muzika celokupnog balkanskog područja prepoznatljiva po karakterističnom ritmu, on nigde nije toliko naglašen kao u Makedonskoj muzici. Njegova specifičnost daje osnove da se celokupnost različitih formi njegovog izraza obeleži jedinstvenim terminom *Makedo*. Pišući o Makedonskoj muzici, muzikolog Kim Burton naglasak stavlja upravo na “*tricky* ritmove”, čitav spektar neparnih ritmova koji predstavljaju neodoljivi izazov i zaiskusne majstore udaraljki, ali i neobjašnjivu radost slušanja za one koji se nađu okruženi tipičnim Makedonskim melosom.

Ako postoji iskaz koji bi u najkraćem okarakterisao Severnu Makedoniju, onda bi to bilo da ona pruža radost za sva čula. Prizori i zvuci tek su deo njenog bogatstva, a blagotvorna moć Sunca možda nigde ne dolazi do izražaja u takvoj meri kao što je to u čarima Makedonske

kuhinje. Sve što zemlja rađa ovdje obiluje ukusima i aromom koju su čula modernog čoveka već zaboravila, a veština pripremanja gastronomskih poslastica učinila je ovu zemlju odredištem svojevrsnog hodočašća pobornika vegetarijanske kuhinje iz celog sveta. Njen položaj između dva kulinarska carstva, orijentalnog i mediteranskog, doveo je do spoja prepunog neočekivanih iznenađenja. Iza egzotičnih imena kriju se jela koja će trajno obezbediti svoje mesto u sećanju svakog posetioca, ako ne i u njegovoj domaćoj kuhinji. Čuvena variva kao što je *tavče gravče*, vegetarijanski namazi (*ajvar, pindur, ljutenica i malidžan*) i jela spremljena od punjenog povrća (*sogan dolma, sarma*), predstavljaju uzbudljivi deo otkrivanja tajni jednog novog podneblja. Kao i svaka avantura sa sretnim ishodom i tipični Makedonski obrok se završava nekom od tradicionalnih poslastica, kao što su *ohridska* ili *vlaška torta*.

Celokupan ugođaj bio bi svakako nepotpun ukoliko ga nije pratilo i neko od tradicionalnih pića. Trenutno registrovanih 250 malih vinarija širom Severne Makedonije garantuje da će plodovi vinograda sa sunčanih padina završiti u bocama vina vrhunskog kvaliteta. Višemilenijsko umeće lokalnog vinarstva najizraženije je u tikveškom regionu, gde pasionirani ljubitelji, između ostalog, mogu degustirati i vino od autohtonih sorti grožđa, kao što su Vranec, Temjanika, Stanušina, Smederevka, i Kratošija.

Poklonici jačih alkoholnih pića skloni novim iskustvima u Severnoj Makedoniji će imati priliku da probaju *mastiku*, po kojoj je na glasu grad Strumica, a tu su i brojne vrste *rakije*, žestokog pića čija je izražena aroma rezultat fermentacije različitih vrsta voća.

Za one koji preferiraju bezalkoholne napitke, *boza* će nesumnjivo predstavljati svojevrsno otkriće. Jednostavnost pripreme ovog osvežavajućeg i izrazito probiotičkog pića od fermentiranih cerealijskih - tipično kukuruznog brašna – sigurno će se naći i u kućnoj radinosti svakog zagovornika zdrave ishrane.

Podatak da u Severnoj Makedoniji postoji oko 5.000 kafana, i da one vekovima predstavljaju središnju tačku socijalnog života i svakodnevnice stanovnika Severne Makedonije, govori o posebnom značaju koji oni pridaju ritualu ispijanja kafe. On odražava verovanje da je sudbina svakom čoveku dodelila određeni broj koraka u životu. Stoga ne treba žuriti da se oni što brže pređu - treba dopustiti mislima da se saberu, očima da opažaju, ušima da čuju, ustima da kušaju, svakom čulu da pronađe svoj trenutak radosti. Severna Makedonija je mesto gde to postaje moguće.